

Gerilim ve Yumuşama Kıskaçında Suudi Arabistan-Irak İlişkileri

Eski Başbakan Maliki ve diğer Şii grupların hükümet üzerinde baskı kurmaları sonucunda Bağdat yönetimi, Ağustos 2016'da Büyükelçi Samir Sabhan'ı istenmeyen adam ilan etti. Bunun ardından Suudi Arabistan, Ağustos'ta büyükelçisini geri çekerek, diplomatik temsil düzeyini maslahatgüzarlık seviyesine indirdi. Tüm bu olaylara rağmen, 25 Şubat 2017'de Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Adil Cubeyr'in Bağdat'ı ziyaret etmesiyle ilişkilerde yeniden yumuşama tartışmaları gündeme geldi.

İsmail AKDOĞAN

Basra Körfezi'nin iki komşu ülkesi Suudi Arabistan ve Irak'ın ikili ilişkilerinin tarihsel seyrine geri dönüp bakıldığında, 1980-88 İran-Irak Savaşı esnasındaki stratejik ortaklık bir tarafa konulursa, bölgesel rekabet

ve istikrarsızlık nedeniyle taraflar arasındaki gerilimin bir türlü dinmediği ve ilişkilerin normalleşmediği bir geçmişe sahip olduğunu gözlemlemek mümkündür. Ancak 2014 yılı ortalarından itibaren karşılıklı olarak atılan adımlarla

Riyad-Bağdat ilişkilerinde yumuşama işaretleri görülmeye başlandı. Her ne kadar iki ülke arasında bölgesel bazı konularda anlaşmazlık ve görüş ayrılıkları söz konusu olsa da, 25 Şubat 2017'de Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Adil Cubeyr'in

Irak'a gerçekleştirdiği resmî ziyaret iki ülke ilişkileri açısından tarihi bir önem arz etmektedir. Cubeyr'in Bağdat'ı ziyareti Riyad ve Bağdat arasındaki ilişkilerde gelinen aşamanın ne olduğu ve ilişkilerin geleceğinin nasıl şekilleneceği sorularını beraberinde getirdi. Bu çerçevede öncelikli olarak Soğuk Savaş'ın sona ermesinden Arap Baharı'na kadar olan zaman diliminde iki ülke ilişkilerinin özetlenmesinin ardından son gelişmeler ışığında Suudi Arabistan-Irak ilişkileri değerlendirilecektir.

Soğuk Savaş'ın Sona Ermesinden Arap Baharı'na İkili İlişkiler

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden Arap Baharı'na kadar olan zaman diliminde Suudi Arabistan-Irak ilişkilerinin gidişatını belirleyen

üç önemli bölgesel gelişme bulunmaktadır: 1990-91 Körfez Savaşı, 2003 Irak Savaşı ve 2011 yılında ABD'nin Irak'tan askerî olarak çekilmesidir. Her bir bölgesel gelişmenin ilgili ülkelerin birbirlerine yaklaşımlarını ve taraflar arasındaki ilişkilerin doğasını yeniden biçimlendirdiği söylenebilir. 2 Ağustos 1990'da güney komşusu Kuveyt'i işgal etmek suretiyle Basra Körfezi'nde yayılmacı bir politika izlemesi, İran yayılmacılığına karşı önemli bir bölgesel müttefik olarak görülen Irak'ı Suudi Arabistan açısından pek yakın bir bölgesel tehdit haline getirdi. Irak'ın muhtemel yeni bir yayılmacı/saldırgan davranışına karşı güvenliğini sağlamak ve değişen bölgesel güç dengesini yeniden inşa etmek amacıyla Riyad yönetimi derhal tedbirler almaya ve hazırlıklar yapmaya başladı. Suudi yönetimi öncelikle Bağdat'la

diplomatik ilişkilerini sonlandırdı ve buradaki diplomatik temsilciliğini kapattı. Ardından Suudi Arabistan Kralı Fahd, Saddam Hüseyin'in muhtemel bir saldırısına karşı ülke güvenliğini koruma altına almak amacıyla ABD'den askerî destek istedi. Bunun üzerine 7 Ağustos 1990'dan itibaren ülke güvenliğini sağlamak amacıyla ABD, Çöl Kalkanı Harekâtı adı altında kara ve hava kuvvetleri askerlerini Suudi Arabistan'a konuşlandırdı ve deniz kuvvetleri ise savaş gemilerini Basra Körfezi'ne gönderdi.

Bunun ardından bölgesel güç dengesinin yeniden kurulması amacıyla Kuveyt'in işgaline son verilmesi hazırlıklarına başlandı ve bölgeden Suudi Arabistan, Mısır ve Suriye'nin dâhil olduğu uluslararası koalisyon oluşturuldu. Bu koalisyon kapsamında Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak amacıyla Ocak 1991'de

başlatılan Çöl Fırtınası Harekâtı bünyesinde gönderilen birliklerle beraber Suudi Arabistan'daki sadece Amerikan asker sayısı 500.000'e ulaştı. Ocak 1991'de Suudi topraklarına konuşlanmış olan koalisyon kuvvetleri Çöl Fırtınası Harekâtı'nı başlattılar ve Irak'ı Kuveyt'ten çıkardılar. Körfez Savaşı'nda kilit rol üstlenen Suudi Arabistan, topraklarını yabancı askerlere açmakla kalmadı, aynı zamanda bizzat harekâta katıldı. Savaşın Suudi Arabistan'a ekonomik maliyeti yaklaşık 36 milyar dolar oldu. Körfez Savaşı'nın ardından 1993-2003 arası dönemde Suudi Arabistan, Basra Körfezi'nde yayılmacı emeller taşıyan Irak ve İran'a karşı ABD'yle güvenlik işbirliğini sürdürdü. İran ve Irak'tan tehdit algılayan Suudi yönetimi, Clinton yönetiminin bu iki ülkeye karşı uygulamaya koyduğu Çifte Çevreleme politikasına destek verdi. Irak tehdidi nedeniyle konuşlanan ABD askerleri 2003 yılına kadar Suudi Arabistan'dan çekilmediler.

Bu dönemde iki ülke ilişkilerine yön veren ikinci önemli gelişme ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesidir. Bu işgalle birlikte yalnızca Irak'ın iç siyasi dengeleri değişmedi, aynı zamanda bölgesel güç dengesi alt üst oldu. Baas rejiminin yıkılması ve 2005'ten itibaren Irak'ın çoğunluğunu oluşturan Şii grupların iktidarı ele geçirmesi, Suudi Arabistan'ın bölgesel güvenlik kaygılarını yeniden artırdı. Çünkü her ne kadar ciddi bir tehdit kaynağı olarak görülse de Sünni Arap kimliğe sahip bir Irak, Şii ve Fars olan İran'ın Arap dünyasında nüfuz elde etmesinin önünde bir tampon bölge vazifesi görmekteydi. 2003'teki ABD işgali bunu ortadan kaldırdı. Nitekim bu

stratejik hesap nedeniyle Riyad yönetimi ABD'nin Irak'ı işgaline karşı çıkmış ve Körfez Savaşı nedeniyle ülkesinde kurulan ABD askerî üslerini kapatmıştır. Durumu daha karmaşık hale getiren ise Bağdat yönetiminin, mezhep dayanışması üzerinden Tahran'la yakınlaşması oldu. 2003'teki ABD işgaline değin Ortadoğu'da bölgesel bir aktör olan Irak, Şiiilerin iktidara gelmesi ve İran'la yakınlaşmaya başlamalarıyla artık Suudi Arabistan ve İran gibi bölgesel güçlerin nüfuz mücadelesi içine girdikleri bir sahaya dönüştü.

Aynı dönemde Suudi Arabistan-Irak ilişkilerinin gidişatında etkili olan üçüncü önemli gelişme ise, Aralık 2011'de ABD'nin Irak'tan askerî olarak çekilmesidir. 2011 öncesinde ABD'nin askerî varlığı Irak'ın İran eksenine girmesinde sınırlayıcı rol oynamaktaydı. Fakat Obama yönetiminin uygulamaya koyduğu çekilme kararı, İran'ın Irak'a daha fazla nüfuz etmesine olanak sağladı. ABD'nin askerî varlığının sona ermesiyle İran, kendisine açılan manevra alanı sayesinde Irak'taki nüfuzunu giderek artırdı. İran'ın bölgesel gücünün artmasıyla sonuçlanan bu yeni bölgesel iklimde, Riyad'ın Tahran ve Bağdat'a dair endişeleri arttı. Ayrıca, 2006'dan bu yana ülkeyi yöneten Nuri el-Maliki, ABD'nin çekilmesini fırsat bilerek iç politikada mezhepçi politikalar izlemeye başladı ve Sünni gruplar üzerindeki baskıyı artırdı. Öyle ki, ABD'nin çekilmesinin hemen ardından Maliki yönetimi, önemli bir Sünni siyasetçi olan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Haşimi hakkında yakalama kararı çıkarttı. Maliki yönetiminin Sünni gruplara karşı ayrımcı politikalar izlemesinden

faydalanan IŞİD, Baasçı subayları da yanına alarak ülkeyi iç savaşta sürükledi. Bu ortamda Suudi Arabistan-Irak ilişkilerinde karşılıklı suçlamalar nedeniyle gerilim giderek tırmandı. Riyad, Maliki yönetimini mezhepçi davranmakla suçlarken, Maliki yönetimi ise Riyad'ı IŞİD'e destek vermekle itham ederek ülkedeki iç savaşın sorumlusu olmakla suçladı.

Haydar el-Abadi Dönemi İkili İlişkiler

İç politikada mezhepçi davranan ve dış politika ise ülkeyi İran eksenine kaydıran Başbakan Maliki'nin yerine daha dengeli politikalar izleyen Haydar el-Abadi'nin Eylül 2014'te başbakanlığa gelmesiyle birlikte Riyad-Bağdat ilişkilerinde gerilimin düştüğü yeni bir döneme girildi. Suudi yönetimi Abadi'nin başbakan olmasını memnuniyetle karşıladı ve yeni hükümete tebrik mesajı gönderdi. İkili ilişkilerde tansiyonun düştüğü bu dönemde Irak Cumhurbaşkanı Fuad Masum, dışişleri ve içişleri bakanlarını da yanına alarak Kasım 2014'te Suudi Arabistan'a resmî bir ziyaret gerçekleştirdi. Cumhurbaşkanı Masum, Riyad'daki temasları kapsamında Kral Selman'la gerçekleştirdiği görüşmede, iki ülke ilişkilerinin tamir edilmesi konusunu ve bölgesel gelişmeleri masaya yatırma fırsatı buldu. Ayrıca, Mart 2015'te Riyad yönetimi Başbakan Abadi'yi Suudi Arabistan'a davet etti. Yeni yönetimle diyalog kanallarının açılmasıyla Suudi yönetimi Irak'la diplomatik ilişkilerini yeniden tesis etme kararı aldı. Aralık 2015'te Bağdat'ta büyükelçilik açıldı. Ocak 2016'da Suudi Arabistan büyükelçisi görevine başladı. Şubat 2016'da ise Erbil'de konsolosluk

açan Suudi Arabistan, Irak'taki diplomatik temsilcilik sayısını ikiye çıkarmış oldu. Böylece Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle kesilmiş olan diplomatik ilişkiler, 25 yıl aranın ardından yeniden kurulmuş oldu.

Ne var ki, bu tür normalleşme adımları atılırken ilişkilerde gerilim yeniden tırmanmaya başladı. Buna yol açan ise İran'ın IŞİD'le mücadele adı altında Haşdi Şaabi üzerinden Irak'taki askerî varlığını artırması ve siyasi nüfuzunu derinleştirmesinin bölgesel rakibi Suudi Arabistan'da oluşturduğu rahatsızlıktır. Göreve geldiği andan itibaren Suudi büyükelçinin İran'ın Irak'taki askerî varlığını eleştiren açıklamalar yapması üzerine artan gerilim düşük yoğunluklu bir krize dönüştü. Eski Başbakan Maliki ve diğer Şii grupların hükümet üzerinde baskı kurmaları sonucunda Bağdat yönetimi, Ağustos 2016'da Büyükelçi Samir Sabhan'ı istenmeyen adam ilan etti. Bunun ardından Suudi Arabistan, Ağustos'ta büyükelçisini geri çekerek, diplomatik temsil düzeyini maslahatgüzarlık seviyesine indirdi. Tüm bu olanlara rağmen, 25 Şubat 2017'de Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Adil Cubeyr'in Bağdat'ı ziyaret etmesiyle ilişkilerde yeniden yumuşama tartışmaları gündeme geldi. Bu ziyaretle diplomatik ilişkilerin kesildiği 1990'dan bu tarafa ilk defa bir Suudi Arabistan dışişleri bakanı Irak'ı ziyaret etmiş oldu.

Bakan Cubeyr, Bağdat'taki temasları sırasında hem mevkidaşı İbrahim el-Caferi hem de Başbakan Abadi'yle ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirdi. Söz konusu görüşmelerde ikili ilişkiler ve bölgesel gelişmeler hakkında fikir teatisinde bulunuldu ve iki ülke arasındaki muhtemel işbirliği alanları masaya

yatırıldı. Ziyarete ilişkin yaptığı açıklamada Cubeyr, Suudi Arabistan'ın kardeş ülke Irak'la yüksek düzeyli ilişki kurmayı arzuladığını belirtti. Bunun yanı sıra, iki ülke arasında aşırıcılık ve terörizmle mücadele gibi ortak tehditler ile ticaret ve yatırım gibi ortak fırsatların bulunduğu altını çizen Cubeyr, Suudi Arabistan'ın Irak toplumunun bütün unsurlarına eşit mesafede durduğunu ve Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasi istikrarının arkasında olduklarını ifade etti. Öte yandan Irak başbakanlık ofisinden yapılan açıklamada başta IŞİD'le mücadele olmak üzere iki ülke arasındaki muhtemel işbirliği konularının görüşüldüğü kaydedildi. Cubeyr'in ziyaretinde Riyad ve Bağdat yönetimlerinin üzerinde mutabık kaldıkları konuları üç başlık altında toplamak mümkün. Birincisi, ABD öncülüğünde yürütülecek olan terörle mücadelede Suudi Arabistan Irak'a destek verecek. İkincisi, Suudi Arabistan'ın Ağustos 2016'da maslahatgüzarlığa düşürdüğü Bağdat'taki diplomatik temsilcilik seviyesini yeniden büyükelçilik düzeyine yükseltecek. Üçüncüsü, iki ülke arasında doğrudan uçuş seferleri başlatılacak.

Şüphesiz büyükelçi krizi nedeniyle ilişkilerin gergin seyrettiği bir siyasi iklimde Suudi Arabistan'ın neden böyle önemli bir hamle yaptığı sorusu akıllara gelmektedir. Bölgesel dengeler dikkate alınarak Suudi Arabistan'ı yönlendiren iki ayrı faktörden bahsedilebilir. Bunlardan ilki, Donald Trump yönetiminin muhtemel Ortadoğu politikasıyla ilgilidir. Ülkenin dış politikasını yeniden şekillendiren Trump yönetimi, ABD'nin Ortadoğu'daki önceliklerini İran'ın yayılmacılığına son vermek ve IŞİD terörünü

ortadan kaldırmak şeklinde tanımlamaktadır. Washington'ın belirlediği bu öncelikler Riyad'ın bölgesel hedef ve öncelikleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Bununla birlikte Trump yönetimi, geleneksel müttefiki Suudi Arabistan'la stratejik ortaklığı yeniden canlandırıp Ortadoğu'daki bu hedeflerine ulaşma noktasında ortaya çıkacak ekonomik maliyetleri paylaşmayı düşünmektedir. Amerikan yönetimi açısından Irak'ta yürütülecek IŞİD'le mücadeleye Suudi Arabistan'ın destek vermesi ve aynı zamanda Irak'taki İran nüfuzunun geriletilmesi için öncelikli olarak Riyad-Bağdat arasındaki gerilimin sona ermesi gerekmektedir. Dolayısıyla Amerikan yönetiminin Suudi Arabistan ve Irak'ı bu yönde yönlendirdiği düşünülmektedir. ABD Savunma Bakanı James Mattis'in Şubat'ta Irak'ta temaslarda bulunması ve Suudi mevkidaşı Muhammed bin Selman'la görüşmesi, bu tür bir okumayı daha anlamlı hale getirmektedir. İkinci faktör ise, Suudi Arabistan ile İran arasındaki bölgesel nüfuz mücadelesinin bir yansıması olarak okunabilir. İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin Şubat ayında Umman ve Kuveyt'e yaptığı ziyaretler dikkate alındığında, her iki ülkenin diğerinin nüfuz alanlarındaki devletlerle siyasi anlaşmazlıklarını gidermek suretiyle bölgesel etkinliğini artırma gayreti içine girdiği anlaşılmaktadır. Riyad-Bağdat ilişkilerinin normalleşerek istikrarlı bir yapıya kavuşması, öncelikle Irak'ın iç ve dış politikada İran ekseninden çıkarak daha bağımsız bir aktör olarak hareket etmesine bağlıdır. ○

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü